

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN ŞİDDET ALGILARI *

PRIMARY SCHOOL STUDENTS' PERCEPTIONS OF VIOLENCE

Yrd. Doç. Dr. Handan Deveci

Araş. Gör. Ruhan Karadağ

Araş. Gör. Fatih Yılmaz

hanil@anadolu.edu.tr

ruhank@anadolu.edu.tr

fyilmaz4@anadolu.edu.tr

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

Öz

Şiddet, çocukların bedensel ve duygusal gelişimlerini etkileyen en önemli etmenlerin başında gelmektedir. Çocuklar şiddetle bazen aile ortamında, bazen okul ortamında, bazen de arkadaş çevresinde karşılaşmaktadır. Şiddet olaylarını engelleyebilmek için okullara ve eğitime büyük bir sorumluluk düşmektedir. Bu çalışmada, ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin şiddet algıları, çevrelerinde karşı karşıya kaldıkları şiddet biçimleri, şiddetin önlenmesine yönelik önerileri ve şiddet karşısındaki hisleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ilköğretim öğrencilerinin şiddeti nasıl algıladıklarını ortaya koymak üzere 110 ilköğretim beşinci sınıf öğrencisine açık uçlu anket uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel çözümleme tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin şiddeti; kavga etmek, dövme, kötü davranmak, küfür etmek, bağırarak, incitmek gibi değişik biçimlerde tanımladıkları görülmüştür. Aynı zamanda çocuklar, çevrelerinde en çok karşılaştıkları şiddet biçimlerini tanımlarına benzer biçimde dövme, kavga etme, kapkaç, gasp, hırsızlık gibi olaylar biçiminde ifade etmişlerdir. Çocuklar, şiddeti önlemek için, konuşarak anlaşma, sevgi, saygı ve hoşgörü içinde olma, uyarma, polise şikâyet etme biçiminde önerilerde bulunurken, şiddet karşısındaki hislerini ise, üzülme, korkma, kötü hissetme, öç alma, heyecanlanma olarak ifade etmişlerdir. İlköğretim öğrencilerinin çevrelerinde karşılaştığı şiddet olaylarını en aza indirmek için okul-aile işbirliği içinde gerekli önlemler alınmalıdır.

Anahtar Sözcükler: İlköğretim, çocuk, şiddet.

ABSTRACT

Violence is the leading factor that effects children physical and emotional developments. Sometimes they are exposed to violence sometimes in families, in schools and sometimes in friendship environments. This violence that children are exposed to, after period of time creates serious problem between children. From this perspective, educational institutions have great responsibilities. In this study, it is aimed to describe 5th primary schools students' perceptions on violence, the types of violence they encountered in their environments and to find out their suggestions to prevent violence and their reactions against violence. For this aim, an open-ended questionnaire was applied by researchers to 110 5th grade primary school students. Data gathered from the research were analyzed through descriptive analysis techniques. According to the results, the children were described violence as fight, beating, teasing, swearing, shouting and harming. At the same time, the children expressed the kinds of violence that they usually encounter in their environment in the same manner. While the children identified the measures to prevent violence as agreement, love, respect and tolerance, warning and complaining to the police, their perceptions on violence were defined as worrying, fearing feeling bad, revenge, being nervous. Thus, it can be suggested that to decrease the violence that the primary school students encountered in their environment, necessary precautions should be taken within the school-family cooperation.

Key Words: Primary school, child, violence.

*Bu çalışma, 28-31 Mart 2006 tarihlerinde İstanbul'da yapılan "I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler" sempozyumunda sunulan sözlü bildirden uyarlanmıştır.

GİRİŞ

Günümüz toplumlarının temel sorunlarından birini şiddet olgusu oluşturmaktadır. Bu duruma paralel olarak şiddet, sosyal bilimcilerin ve ruh bilimcilerin temel araştırma konularından biri durumuna gelmiştir. Şiddet olgusunun ele alınış biçimine, ele alındığı bilim dalının bakış açısına, toplumsal ve tarihsel koşullara göre farklı tanımları yapılmıştır (Tor ve Sargin, 2005). Aslında insanın doğasında varolan ve bastırılmış bir davranış biçimi olan şiddet, sahip olunan güç ya da kudretin yaralanma ya da kayıp ile sonlanma olasılığı yüksek bir biçimde bir başka insana, kendine, bir başka gruba ya da bir topluma karşı tehdit yoluyla ya da bizzat uygulanmasıdır (Subaşı ve Akın, 2006). Bu bağlamda şiddet, zarar verici bir saldırı olarak tanımlanabilir. Zarar, saldırının amacına bağlı olarak yok etme sınırına kadar varabilir (Ergil, 1980). Zorlamak, bedensel ya da psikolojik acı çektirmek, vurmak, dövmek, yaralamak, işkence yapmak gibi bir dizi davranışlar şiddetin en yaygın biçimlerini oluşturur (Vatandaş, 2003).

Şiddet, çok yönlü bir olgu olduğundan farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle psikolojik, ahlâksal, siyasal, ekonomik ve hukuksal yönleriyle değişik açılardan ele alınabilir (Kocacık, 2001). Bununla birlikte şiddetin arkasında yatan nedenler (Hürriyet, 2006) :

- biyolojik nedenler,
- öğrenme ile ilgili nedenler,
- şiddeti bir eğitim aracı olarak kullanma,
- toplumsal nedenler,
- kişiler arası etkileşimle ilgili nedenler

olarak sıralanabilir. Bu durumda, şiddetin tek bir nedenden ortaya çıkmadığı, toplumsal bir sorun olduğu ve çevreden kaynaklandığı söylenebilir. Bir okuldaki öğrencilerin şiddet olaylarına yönelmelerinin birçok nedeni olmakla birlikte okuldaki öğrencilerin özellikleri, okulun büyüklüğü, okulun yerleşim yeri gibi etmenler öğrencilerin şiddeti algılamalarında önem taşımaktadır (Angkaw, 2006). Okuldaki şiddet tehdit edici bir ortam oluşturmakta, fiziksel ve duygusal yaralanmalara yol açmakta, bütün bunlar da öğrencinin başarısını engellemektedir. Okullarda uygulanacak etkili eğitim programları ile şiddet olaylarının önüne geçilebilir (NCES, 2007).

Erden'in (tarihsiz) belirttiği gibi, eskiden toplum için önemli olan dürüstlük, çalışkanlık gibi değerlerin yerini kısa zamanda köşeyi dönme arzusu almış, namusu koruma adam öldürmeye dönüşmüş, hoşgörü ise unutulmaya başlanmıştır. Toplumdaki bu değer karmaşıklığı okullara da yansımakta, eğitim sistemindeki yarışmacılık öğrencilere milli, kültürel ve evrensel değerlerin kazandırılmasını, iyi vatandaşlar yetiştirilmesini ikinci plana atmaktadır. Yarışmacı

sistem içinde hoşgörü, dürüstlük, merhamet, sorumluluk, nezâket gibi değerleri kazanamayan bireylerin daha kolay şiddet olaylarının içine girdikleri söylenebilir.

Bu şiddet olaylarından en çok etkilenen ve en savunmasız konumda olan hiç kuşkusuz ki çocuklardır. Çocuklara yönelik şiddet ve fiziksel cezalandırmanın kabul edilebilirliği, toplumların sahip olduğu değerler, tutumlar ve algılara göre değişmektedir. Böyle olmakla birlikte, çocuklara yönelik şiddet ve fiziksel cezaların insan hakları temelinde ele alınması önerilmektedir (Gracia ve Herrero, 2008). Nitekim, Türkiye’ de 1995 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre, çocukların, şiddetten arındırılmış güvenli evlerde yaşama hakkı, kendilerine adil ve saygılı bir biçimde davranılması hakkı, kendilerini sevgi ile bakıp büyüten kişilerle büyüme hakkı, eğitim görme hakkı, evde ve okulda güvende olma hakkı, tehlike ve istismardan korunma gibi hakları bulunmaktadır. Oysa ki toplumlarda kadınlar, yaşlılar, özürlüler, göçmenler, evsizler, etnik azınlık gruplar gibi, çocuklar da şiddet açısından en fazla risk altında olan gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır (Subaşı ve Akın, 2006). Yapılan araştırmalar göstermektedir ki; şiddet uygulayanların %95’e yakını erkek, şiddete maruz kalanların %90’dan fazlası kadın ve çocuklardır (Güler ve diğerleri, 2002). Özellikle çocuklar hem aile içinde hem de okulda çeşitli biçimlerde şiddetle karşılaşmaktadır. Evde özellikle anneleri tarafından şiddete maruz kalan çocuklar okulda da arkadaşları tarafından şiddete maruz kalmaktadır.

Şiddetin öğrenilmiş bir davranış olduğunu savunan bakış açısı şiddetin aynı zamanda bir öğretim tekniği olarak da kullanıldığına dikkat çekmektedir. Etkili çocuk eğitim tekniklerinin bilinmemesi nedeniyle dayak, kimi ailelerde eğitim aracı olarak görülmektedir. Evde ve okulda disiplin sağlamak üzere şiddet kullanımına tanık olan çocuk, yetişkinliğinde de bunu sorun çözerken doğal bir seçenek olarak görmektedir (Hürriyet, 2006). Dolayısıyla şiddetin öğrenilmesinde aile çevresi büyük önem taşımaktadır. Çocukların, anne ve babalarının şiddet davranışlarını taklit etmeleri; anne ve babaların, çocuklarının başka çocuklara şiddet uygulamalarına karşı çıkmamaları, gelir dağılımındaki dengesizlikler, özellikle gelir düzeyinin düşük olduğu bölgelerde gençlerin boş zamanlarını değerlendirecek olanakların olmayışı, okul içinde spor, eğitim ve sanatla ilgili etkinliklerin yapılmayışı şiddete neden olan etmenlerin başında gelmektedir (Bahar, 2006). Bu durum okul ve okul çevresinde öğrencilerin hem şiddete maruz kalmalarına hem de şiddeti öğrenilmiş bir davranış olarak uygulamalarına yol açmaktadır. Nitekim ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde öğrencilerin kendi aralarındaki sorunları çözmek için çeşitli biçimlerde şiddete başvurduğu görülmektedir (Sanger ve diğerleri, 2007).

Ailenin tutumu ve eğitimsizliği, eğitim sistemi, ülkenin ekonomik yetersizliği, gençler için oluşturulması gereken sanat ve spor merkezlerinin azlığı, bilgisayar oyunları ve internet sitelerinin içerdiği sanal şiddet, medyada şiddet içerikli yayınların yapılması gibi durumlar şiddetin okullarda yaygınlaşmasının yalnızca bir boyutu olarak görülmektedir (Verimli, 2006; Akgündüz, Oral ve Avanoğlu, 2006). Her insan gibi, çocuklar da insan hakları bildirgesi tarafından sunulan ve özellikle bireyleri aşağılama ve insanlık dışı tavırlara karşı koruyan garantiler ve korumadan yararlanabilmektedir. İnsan haklarıyla ilgili tüm yasal uygulamalar çocukların da yetişkinlere verilen haklardan yararlanmasını sağlamaya çalışır. Ancak her ne kadar Çocuk Hakları Komitesi “Çocuklar sırf okul kapısından girdiler diye sahip oldukları insan haklarından mahrum bırakılamazlar” düşüncesini savunsa da okullarda uygulanan bedensel cezalar ve aşağılayıcı tavırların kimi ülkelerde göz ardı edildiği de bilinen bir gerçektir. Halen okullardaki şiddet olaylarıyla ilgilenmeye odaklı kurulmuş uluslararası bir organ yoktur.

Günümüzde okullardaki şiddet çok yönlü ve ciddi bir problem olarak görülmektedir. Gümüş’ün (2007) Gümüş ve diğerlerinden aktardığına göre (2004) “kabul etsek de etmesek de dayak gerekli” görüşünü öğretmenlerin %18 i onaylamakta, %18’i ise bu görüşte kararsız olduğunu belirtmektedir. Bu araştırma sonucuna karşın, şiddetin, yalnızca öğretmenlerden kaynaklanan şiddet olmadığı söylenebilir. Öğrencilerin birbirlerine uyguladığı şiddet de önemli ama halen çok az konuşulan bir konudur (Polat, 2005). Okullardaki şiddet olaylarını engelleyebilmek için ilgili araştırmaların yapılması ve araştırma sonuçlarının dikkate alınması gerekmektedir.

Kepençi ve Çinkır (2003) tarafından yapılan bir araştırmada, öğretmen ve yöneticilerin okul zorbalığına ilişkin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Eğitimciler bedensel zorbalık kategorisi içinde itme davranışının, sözel zorbalık kategorisi içinde ad takma ve alay etme davranışlarının, duygusal zorbalık kategorisi içinde eşyalara zarar verme davranışının ve cinsel zorbalık kategorisi içinde cinsellik içeren sözler söyleme davranışının okullarda çok sık uygulandığını belirtmişlerdir. Ayrıca, zorbalık olaylarının genellikle okul bahçesinde gerçekleştiği, erkek öğrencilerin, sorunlarını nasıl çözeceklerini bilemedikleri için zorbalığa başvurdukları sonucuna ulaşılmıştır.

Kapıcı (2004) tarafından yapılan araştırmada ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri araştırılmıştır. Araştırmaya 99 kız ve 107 erkek olmak üzere toplam 206 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonunda, öğrencilerin % 40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Türk Eğitim-Sen (2005) tarafından yapılan ve okullarda yaşanan şiddet ve tacize ilişkin ilköğretim öğrencilerinin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan araştırmada, öğrencilerin hangi kavramları şiddet, hangi kavramları taciz olarak kavramsallaştırdıkları incelenmiştir. Araştırma sonunda öğrencilerin şiddeti, sözel ve fiziksel şiddet olmak üzere iki kategoride değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre sözel şiddet kategorisinde saygısızlık, küçük düşürülme, emir verme, iftira, yalan ve dedikodu; fiziksel şiddet kategorisinde ise, kavga-dövüş, darp, saç çekme ve yolma, tükürme yer almaktadır.

Akgün ve diğerleri (2007) tarafından yapılan ve ilköğretim öğrencilerinin çatışmaları çözme eğitimini belirlemeyi amaçlayan araştırmada, öğrencilerin çatışmaları yapıcı yollarla çözmelerini öğretmek, çatışma çözme becerilerini geliştirmek ve saldırganlık eğilimlerini azaltmak için programlar hazırlanmıştır. Araştırma bulguları, çatışma çözümü eğitiminin öğrencilerin yapıcı çatışma çözme becerilerini artırdığını göstermiştir. Ancak bazı sınıflardaki öğrencilerin saldırganlık eğilimleri ve davranım sorunları eğitim sonrasında azalırken, bazı sınıflarda değişim gözlenmemiştir.

Son zamanlarda Türk toplumunda şiddet olaylarının hızla çoğalması dikkat çekici bir durumdur. Gün geçtikçe bu olayları gerçekleştirenlerin yaş ortalaması düşmüş ve şiddet olayları her kesimi içine almaya başlamıştır. Türkiye’de yaşanan şiddet olayları sonucunda son zamanlarda çok sayıda çocuğun yaşamını kaybetmesi üzerine şiddet, üzerinde tartışılıp akademik çalışmalar yapıp, araştırma bulgularından yola çıkarak ciddi önlemlerin alınması gereken bir konu durumuna gelmiştir (Kayaş, 2006). Duygusal, fiziksel, sözel, cinsel, siyasal ve daha birçok boyutta kendini gösteren şiddet olgusu toplumun her kesiminde olduğu gibi son dönemlerde okullarda da sıklıkla karşılaşılan bir durum haline gelmiştir. Bir araya gelmemesi gereken şiddet ve okul kavramları her geçen gün daha çok yaşama girmektedir. Okuldaki şiddetin nedenlerinin araştırılıp, çözüm yollarının üretilebilmesi için geleceğin toplumunu oluşturacak öğrencilerin şiddeti nasıl algıladıklarının ortaya konulması önemli görülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, ilköğretim öğrencilerinin şiddeti nasıl algıladıklarını ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

İlköğretim öğrencilerinin;

- Kendi şiddet tanımları nelerdir?
- Çevrelerinde en çok karşılaştıkları şiddet olayları nelerdir?
- Şiddeti önlemek için önerileri nelerdir?
- Şiddet olayları karşısındaki hisleri nelerdir?

Sınırlılıklar

Bu araştırma 2005-2006 öğretim yılı bahar döneminde Eskişehir il merkezindeki örneklem kapsamındaki beşinci sınıf öğrencilerinin açık uçlu ankete verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

YÖNTEM

İlköğretim öğrencilerinin şiddet algılarının belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu model çerçevesinde ilköğretim öğrencilerinin şiddete ilişkin algıları, açık uçlu anket yoluyla toplanan verilere dayalı olarak betimlenmeye çalışılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmadaki katılımcılar, 2005-2006 öğretim yılı bahar döneminde Eskişehir merkez alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyde beşinci sınıfa devam eden 110 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem seçerken küme örnekleme yöntemlerinden oranlı küme örnekleme kullanılmıştır. Oranlı küme yapmak için çalışma evreni önce araştırma bulguları açısından önemli farklılıklar getirebileceği düşünülen alt evrenlere ayrılmıştır (Karasar, 1991). Bu amaçla Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ilköğretim okullarının hangi sosyo-ekonomik düzeye girdiği belirlenerek, alt ve orta sosyo-ekonomik düzeyden alınan öğrencilerden elde edilen verilerin çalışma evrenindeki diğer öğrencileri daha iyi temsil edeceği kabul edilmiştir. Buna göre araştırmanın örneklemini alt ve orta sosyo-ekonomik ilköğretim okullarından tesadüfen seçilen iki ilköğretim okulu öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırma örneklemini ile ilgili kişisel özellikler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan İlköğretim Öğrencilerinin Kişisel Özellikleri

Kişisel Özellik	f	%
Cinsiyet		
Kız	59	53.6
Erkek	51	46.4
Toplam	110	100.0
Annenin Öğrenim Durumu		
Okur-yazar	4	3.6
İlköğretim	73	66.4
Lise	26	23.6
Üniversite	6	5.5
Yüksek lisans ve doktora	1	0.9
Toplam	110	100.0
Babanın Öğrenim Durumu		
İlköğretim	2	1.8
Lise	52	47.3
Üniversite	40	36.4
Yüksek lisans ve doktora	13	11.8
Toplam	3	2.7
Toplam	110	100.0

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan beşinci sınıf öğrencilerinin yarıdan fazlası (%53.6) kız, yarıya yakını ise (%46.4) erkek öğrencilerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin öğrenim durumuna bakıldığında en büyük oranı (%66.4) ilköğretim mezunu annelerin oluşturduğu görülmektedir. Öğrencilerin annelerinin dörtte bire yakını (%23.6) lise mezunu, küçük bir bölümü ise (%5.5) üniversite mezunu, (%3.6) okur-yazar, (%.9) lisans üstü eğitim almış durumdadır. Araştırma kapsamındaki öğrencilerin babalarının öğrenim durumuna bakıldığında ise en büyük oranla yarıya yakınının (%47.3) ilköğretim, yaklaşık üçte birinin (%36.4) lise, beşte birinin (%11.8) üniversite, küçük bir bölümünün de (%2.7) lisans üstü eğitim almış olduğu görülmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplamak için araştırmacılar tarafından geliştirilen açık uçlu anket kullanılmıştır. Bilgi toplama aracı olarak geliştirilen anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Üç sorunun yer aldığı birinci bölüm, öğrencilere ilişkin kişisel bilgiler ile ilgilidir. İkinci bölümde öğrencilerin şiddet algılarını belirlemek üzere öğrencilere aşağıda belirtilen dört soru sorulmuştur.

1. Sence şiddet nedir?
2. Çevrende en çok karşılaştığın şiddet olayları nelerdir? Örnekler verir misin?
3. Sence şiddeti önlemek için neler yapılabilir?
4. Çevrende şiddet olayları ile karşılaşmanın durumunda neler hissediyorsun?

Anket formlarının geçerliğini belirlemek üzere anket, uzman görüşüne sunulmuş ve alınan eleştiriler doğrultusunda düzeltilerek geliştirilmiştir. Geliştirilen anket uygulamaya aktarılmadan önce 20 beşinci sınıf öğrencisine uygulanarak ön denemeden geçirilmiştir. Uzman görüşleri ve ön deneme sonuçlarına göre geliştirilerek son biçimi verilen anket uygulamaya hazır duruma getirilmiştir.

Araştırmanın güvenilirliğini gerçekleştirmek amacıyla, ilköğretim öğrencilerinin açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar araştırmacılar ve alandan bir uzman ile incelenerek “Görüş Birliği” ve “Görüş Ayrılığı” olan maddeler belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirliği için Miles ve Huberman’ın (1994) belirttiği formül kullanılmış ve hesaplama sonucunda $P = 91$ değeri bulunarak araştırma güvenilir kabul edilmiştir. Anket formundaki sorular, öğrenciler tarafından yazılı olarak yanıtlandırılmıştır. Uygulanan 110 anketin tamamı (%100) değerlendirmeye alınmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

İlköğretim öğrencilerinin şiddet algılarını belirlemek üzere açık uçlu anket yoluyla toplanan verilerin çözümlenmesinde nitel araştırma tekniklerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel çözümlene yapılrken elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanmıştır. Elde edilen veriler, frekanslarla birlikte tablolar biçiminde sunularak ilköğretim öğrencilerinin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde araştırmanın bulguları tablolar halinde sunulmuş ve öğrencilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

İlköğretim Öğrencilerinin Şiddet Tanımları

İlköğretim öğrencilerinin şiddet algılarını belirlemek üzere hazırlanan açık uçlu ankette ilk olarak öğrencilere “Sence şiddet nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. İlköğretim Öğrencilerinin Şiddet Tanımları

Şiddet Tanımları	f
Kavga etmek	45
Dövmek	38
Kötü davranmak	21
Küfür etmek	17
Bağırarak	13
İncitmek	9
Deprem, sel gibi doğal afetler	9
Kaba kuvvet uygulamak	7
Kızmak	6
Bıçak kullanmak	5
Öldürmek	5
Hırsızlık, kapkaç gibi olaylar	5
Savaş	3
Tehdit	3
Gürültü	3
İnsanlar arasında bir ilişki	1

Tablo 2’de görüldüğü gibi, “Sence şiddet nedir?” sorusuna öğrencilerin 45’i kavga etmek, 38’i dövmek, 21’i kötü davranmak, 17’si küfür etmek, 13’ü bağırarak, 9’u incitmek, 9’u deprem, sel gibi doğal afetler, 7’si kaba kuvvet uygulamak, 6’sı kızmak, 5’i bıçak kullanmak, 5’i öldürmek, 5’i hırsızlık, kapkaç gibi olaylar, 3’ü savaş, 3’ü tehdit, 3’ü gürültü, 1’i insanlar arasında bir ilişki biçiminde yanıt vermişlerdir.

Bu konuda öğrencilerden biri,

“Kavga etmek, iki insan arasında konuşurken anlayamayıp küfür etmesi veya birbiriyle kavga etmesi olabilir. Şiddet sadece kavga ve küfürle ilgili bir kavram değildir. Kızarak veya gözlerimizle de şiddeti ifade edebiliriz,” derken; bir başka öğrenci ise, *“Bence şiddet insanlara uygulanan kötü davranışların özüdür. Bunların içine insanları dövme, küfür etme ve pek çok şey girer. Şiddet, insana yapılan kötü davranıştır. Bir insan, diğer bir insana vurursa (tokat atma, tekme ile dövme) vb. diğer insan vuran kişiye çok büyük saygısızlık etmiş olur, o kişinin zarar görmesini sağlar,”* biçiminde görüşünü ifade etmiştir.

Araştırma bulgularına bakıldığında, ilköğretim öğrencilerinin şiddeti çeşitli kavramlarla ve geniş bir çerçevede tanımladıkları görülmektedir. Öğrenciler şiddeti en yüksek sayı ile kavga etmek olarak tanımlamışlardır. Kavga olaylarıyla ailede, okulda, medyada, sokakta kısaca; toplumun her kesiminde sıklıkla karşılaşılmaması; öğrencilerin de şiddeti yüksek bir sayı ile kavga etmek olarak tanımlamalarına neden olabilir.

İlköğretim Öğrencilerinin Çevrelerinde Karşılaştığı Şiddet Olayları

İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerine ikinci soru olarak, “Çevrende en çok karşılaştığın şiddet olayları nelerdir? Örnekler verir misin? sorusu yöneltilmiş ve alınan yanıtların frekans ve dağılımları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. İlköğretim Öğrencilerinin En Çok Karşılaştıkları Şiddet Olayları

En Çok Karşılaşılan Şiddet Olayları	f
Dövme	56
Kavga etme	52
Kapkaç, gasp, hırsızlık gibi olaylar	19
Küfürlü konuşma	15
Hayvanlara zarar verme	12
Bıçaklama	12
Bağırma	10
Trafik kazaları	9
TV’deki film ve diziler	7
Öldürme olayları	7
Yağmur, sel gibi doğa olayları	4
Çocuk ve yaşlılara eziyet	4
Hakaret	3
Silah atma	3
Sataşma	2
Futbol olayları	2
Kan davaları	1
Tehdit	1
Gürültü	1
Dövüş sporları	1
Suçlanma	1

Tablo 3'te görüldüğü gibi ilköğretim öğrencileri, çevrelerinde en çok karşılaştıkları şiddet olaylarına ilişkin olarak 56'sı dövme, 52'si kavga etme, 19'u kapkaç, gasp, hırsızlık gibi olaylar, 15'i küfürlü konuşma, 12'si hayvanlara zarar verme, 12'si bıçaklama, 10'u bağırma, 9'u trafik kazaları, 7'si TV'deki film ve diziler, 7'si öldürme olayları, 4'ü yağmur, sel gibi doğa olayları, 4'ü çocuk ve yaşlılara eziyet, 3'ü hakaret, 3'ü silah atma, 2'si sataşma, 2'si futbol olayları, 1'i kan davaları, 1'i tehdit, 1'i gürültü, 1'i dövüş sporları, 1'i suçlanma biçiminde yanıt vermişlerdir.

Bu soruya öğrencilerden biri,

“Sınıfımızda Mesut ile Abdülkadir kavga ediyor. Mahalledeki arkadaşlarım kavga ediyor. Büşra başka bir oyun istiyor. Seda başka bir oyun istiyor. Sonra da kavga çıkıyor,”

derken; bir başka öğrenci,

“Çevremizde birçok şiddet var. Kavga, dövme, küfür etme, yumruk atma, süpürge ile vurma, oklava ile vurma, maşa ile vurma, vurmak bunlar şiddettir. Annem bana vuruyor.. Bizim komşumuz da durmadan çocuğuna vuruyor,”

biçiminde görüş belirtmişlerdir.

İlköğretim öğrencileri çevrelerinde en çok karşılaştığı şiddet olaylarına örnek olarak dövme, kavga etme, kapkaç, gasp, hırsızlık gibi olaylar başta olmak üzere çeşitli şiddet olaylarını sıralamışlardır. Ayrıca öğrenciler sınıfta ve okulda da dövme ve kavga etme gibi olaylar yaşandığını belirterek, okulda şiddet olaylarının gerçekleştiğine dikkat çekmişlerdir. Araştırma kapsamındaki beşinci sınıf öğrencilerinin içindeki buldukları çevrede çeşitli şiddet olayları ile karşılaşması istenmedik bir durum olarak değerlendirilebilir. İlköğretim öğrencilerinin toplumsal davranışları öğrenmesinde gözlem ve model alma etkili olduğundan çocukların çevrelerinde çeşitli şiddet olaylarıyla karşılaşmalarının olumsuz öğrenmelere yol açabileceği söylenebilir. Örneğin okulunda, sınıfında arkadaşları hatta öğretmenleri tarafından şiddete maruz kalan ya da şiddete tanık olan; aile içinde anne, baba arasında gerçekleşen şiddet olaylarını izlemek zorunda kalan çocukların gözlem ya da model alma yoluyla şiddeti öğrenmeleri beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

İlköğretim Öğrencilerinin Şiddeti Önlemek İçin Sundukları Öneriler

İlköğretim öğrencilerine “Şiddeti önlemek için neler yapılabilir?” biçiminde bir soru yöneltilmiş ve öğrencilerin bu soruya verdikleri yanıtlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi bu soruya, öğrencilerin 27'si konuşarak anlaşma, 17'si sevgi, saygı, hoşgörü içinde barış ortamı sağlanmalı, 14'ü uyarma, 14'ü polise şikayet, 12'si eğitim, 9'u

ceza verilmeli, 8'i sakin olunmalı, 7'si kavga edenler ayrılmalı, 5'i çeşitli kurumlar açılmalı, 5'i alkol önlenmeli, 3'ü TV'de şiddeti önleyici programlar yapılmalı, 2'si toplantı ve araştırmalar yapılmalı, 2'si TV'deki şiddet programları kaldırılmalı, 2'si yasalar çıkarılmalı, 1'i karate öğretilmeli, 1'i grev yapılmalı, 1'i polisler artırılmalı, 1'i terapi yapılmalı, 1'i silah vb. aletler piyasaya sunulmamalı gibi yanıtlar vermişlerdir.

Tablo 4. İlköğretim Öğrencilerinin Şiddeti Önlemek İçin Sundukları Öneriler

Şiddeti Önleme Önerileri	f
Konuşarak anlaşma	27
Sevgi, saygı, hoşgörü içinde barış ortamı sağlanmalı	17
Uyarma	14
Polise şikâyet	14
Eğitim	12
Ceza verilmeli	9
Sakin olunmalı	8
Kavga edenler ayrılmalı	7
Çeşitli kurumlar açılmalı	5
Alkol önlenmeli	5
TV'de şiddeti önleyici programlar yapılmalı	3
Toplantı ve araştırmalar yapılmalı	2
TV'deki şiddet programları kaldırılmalı	2
Yasalar çıkarılmalı	2
Karate öğretilmeli	1
Grev yapılmalı	1
Polisler artırılmalı	1
Terapi yapılmalı	1
Silah vb. aletler piyasaya sunulmamalı	1

Öğrencilerden biri bu soruya,

“Bence şiddeti önlemek için her okulda anketler yapıp, haberlerde, gazetelerde, radyolarda ve haftalık, aylık dergilerde insanlar uyarılmalı, şiddetin kötü bir davranış olduğu anlatılmalı veya yazılmalı. Büyük devlet yetkilileri tarafından toplantılar yapıp toplantılarda şiddetin kötü olduğu anlatılmalıdır. Öğretmenler öğrencilerine şiddetin kötü olduğunu anlatmalıdır. Toplumdaki kişiler birbirlerini uyarmalıdır,“

biçiminde görüş bildirirken; bir başka öğrenci

“Şiddetin nedeni küçük yaştaki eğitimidir. Şiddet önlemek için çeşitli kurumlar kurulabilir. Şiddetin nedeni alkol de olabilir. Alkol içenlere alkolü bırakturma dernekleri kurulabilir. İnsanlar alkolün zararına karşı bilinçlendirilebilir,“

biçiminde görüş belirtmiştir.

İlköğretim öğrencilerinin şiddeti engellemek için sundukları öneriler incelendiğinde, daha çok konuşarak anlaşma, sevgi, saygı, hoşgörü içinde barış ortamı sağlama, uyarma gibi önerilerde buldukları görülmektedir. Şiddet istenmeyen, olumsuz bir davranış olarak değerlendirildiğinden ilköğretim öğrencilerinin şiddeti önlemeye yönelik olarak daha çok yapıcı önerilerde buldukları görülmektedir.

İlköğretim Öğrencilerinin Karşılaştıkları Şiddet Olayları Hakkındaki Hisleri

İlköğretim öğrencilerinin şiddet algılarını belirlemek üzere, öğrencilere “Çevrende şiddet olayları ile karşılaşman durumunda neler hissediyorsun?” sorusu yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. İlköğretim Öğrencilerinin Karşılaştıkları Şiddet Olayları Hakkındaki Hisleri

Siddet Karşısındaki Hisler	f
Üzülürüm	39
Korkarım	25
Çok kötü hissederim	20
Öç almak isterim	9
Heyecanlanırım	9
Kendimi onun yerine koyarım	6
Kızarım	6
Acırım	5
Ağlarım	4
Nefret ederim	2
Utanç duyarım	2
Sinirlenirim	2
Hak ettiğini düşünürüm	1
Acı duyarım	1
Zevk duyarım	1

İlköğretim öğrencileri karşılaştıkları şiddet olayları karşısındaki hislerini 39’u üzülürüm, 25’i korkarım, 20’si çok kötü hissederim, 9’u öç almak isterim, 9’u heyecanlanırım, 6’sı kendimi onun yerine koyarım, 6’sı kızarım, 5’i acırım, 4 ‘ü ağlarım, 2’si nefret ederim, 2’ si utanç duyarım, 2’si sinirlenirim, 1’i hak ettiğini düşünürüm, 1’i acı duyarım, 1’i zevk duyarım biçiminde belirtmişlerdir.

Öğrencilerden biri bu soruya,

“Eğer bir şiddete tanık olduysam, nasıl böyle bir kötülük yapabileceğini düşünürüm. Ve daha çok ezilen için üzülürüm. Eğer kendim bir şiddete uğrarsam, o kişi benim yaşıtımda ise belki onu ben de döver veya dövürebilirim. Ama benden çok büyük olursa örneğin babam veya annem ise bunu hazmedemem. Bir şekilde bunun öcünü almaya çalışırım. Örneğin okuldan geldiğim gibi odama girer, onlarla konuşmam.

Bu dövme işi eğer çok şiddetliyse belki de yemek yemem, su içmem. Bu benim için çok önemli bir olaydır,”

derken, bir başka öğrenci ise,

“Nadir de olsa bazen babam beni dövüyor. O zaman ben çok üzülüyorum. Çünkü babam benimle konuşarak o konuyu halledebilir. Hemen çareyi şiddette aramaması gerekir,”

biçiminde görüş bildirmiştir.

Araştırmanın bulgularına bakıldığında, ilköğretim öğrencilerinin istenmeyen bir durum olan şiddetle karşılaşma durumunda üzülmeye, korkmaya, kendilerini çok kötü hissetme gibi olumsuz duygular yaşadıkları görülmektedir. İlköğretim öğrencilerinin bir bölümünün şiddet karşısında öç almak isterim, sinirlenirim, hak ettiğini düşünürüm, zevk duyarım gibi olumsuz hislere sahip olması, şiddet olaylarının başka şiddet olaylarının nedeni olduğu biçiminde yorumlanabilir. İlköğretim öğrencilerinin kendilerinin belirttiği biçimde şiddet karşısında korkması, kendilerini çok kötü hissetmeleri, heyecanlanmaları, ağlamaları, acı çekmeleri aile, okul ve toplum yaşamları üzerinde ciddi sorunlar oluşturabilir.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen öğrencilerin kavga etmek, dövmek, kötü davranmak, küfür etmek, bağırarak, incitmek, kızmak, bıçak kullanmak gibi şiddet tanımlamaları Tor ve Sargın (2005) tarafından yapılan araştırma bulgusuyla örtüşmektedir. Özcebe ve diğerleri (2006) yaptıkları araştırma da, öğrencilerin şiddet denilince ilk olarak dövme gibi fiziksel şiddet içeren davranışları algıladıkları sonucuna ulaşmışlardır. Yılmaz (2007)'de şiddetin bir kişiye güç ya da baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak, şiddet uygulamanın ise zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik acı çektirme ya da işkence, vurma, yaralama olarak tanımlandığını belirtmektedir. Gümüş (2007) son yıl içinde ilköğretim öğrencilerinin %45'inin dayak yediği sonucuna dikkat çekmektedir. Öğrencilerin şiddetle kendi yaşamları arasında ilişki kurmalarının bir sonucu olarak şiddete daha çok kavga etme ve dövme gibi tanımlamalar getirdikleri söylenebilir.

Güler ve diğerleri (2002)'nin yaptığı araştırmada anneleri tarafından çocuklara bağırma, kötü söz söyleme, dövme gibi istismar davranışlarında bulunma bulgusu ile bu araştırmadaki ilköğretim öğrencilerinin çevrelerinde en çok karşılaştıkları şiddet türlerinin dövme, bağırma olması bulgusu paralellik göstermektedir. Kapçı (2004)'nin elde ettiği ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin en çok itme, tokat atma gibi zorbalık davranışlarıyla karşılaşması ara

sıra da silah, bıçak gibi tehlikeli bir aletle saldırıya maruz kalması bulgusu, Yurtal ve Cenkseven (2006)'in öğrencilerin daha çok itilme, küfür edilme gibi zorba davranışlarla karşılaşma bulgusu ve bu araştırmadan elde edilen bulgular birbirini desteklemektedir.

Toplumda yaşayan insanlara bakıldığında, tüm insanların ilköğretim basamağından geçmiş olma gereğı bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Türk eğitim sistemi içinde zorunlu eğitim kapsamında yer alan ilköğretim basamağında, bilinçli olarak öğrencilere kazandırılan bilgi, beceri, tutum ve değerler şiddet olaylarına karşı elde olan bir güç olarak düşünülebilir. İlköğretim okullarında şiddet olaylarını engellemeye dönük olarak gerçekleştirilen bilinçli öğrenme etkinliklerinin bugünün ilköğretim öğrencileri, yarının yetişkinleri olacak bireylerin şiddet olaylarını gerçekleştirme durumlarını azaltacağı söylenebilir.

Televizyon daha erken çocukluk dönemlerinden başlayarak önemli bir model oluşturmakta, çocuklar özellikle dizi kahramanlarını kendilerine örnek alarak, günlük yaşam ve oyunlarına yansıyan modeller oluşturabilmektedir. Çeşitli dizi kahramanları davranış ve hareketleriyle çocuktaki saldırganlık dürtülerini harekete geçirebilmektedir (www.suc.gen.tr). Bu araştırmada da öğrencilerin bir bölümü çevrelerinde en çok karşılaştıkları şiddet türlerinin TV'deki film ve diziler olduğunu belirtmiştir. Bir başka deyişle öğrenciler TV'deki film ve dizilerdeki şiddet olaylarını izlemektedir. Nitekim bu bulgu, Eğitim-Sen (2005) tarafından yapılan araştırma bulgusu, Durmuş (2006) tarafından yapılan ve lise öğrencilerin şiddetin nedenleri arasında gösterdikleri televizyon dizilerinden etkilenme bulgusuyla örtüşmektedir. Eğitim-Sen (2005) tarafından yapılan araştırmada, ilköğretim öğrencilerinin en çok tercih ettikleri dizi türünün mafya dizileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Televizyonda sunulan çizgi filmler aracılığıyla yüksek düzeyde şiddeti izlemeye maruz kalan çocukların kendilerinin de şiddet olayları gerçekleştirme olasılığı görünmektedir. İlköğretim programına seçmeli olarak konulan medya okur-yazarlığı dersi, öğrencilerin medyayı izleme ve değerlendirmeleri bakımından daha bilinçli olmaları konusunda olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Öğrenciler şiddeti önlemek için konuşarak anlaşma, sevgi, saygı, hoşgörü, barış, uyarma, polise şikâyet, eğitim, ceza verme, sakin olma, kavga edenleri ayırma gibi öneriler sunmuşlardır. Bu araştırmanın polise şikâyet bulgusu, Durmuş (2006) tarafından yapılan araştırmadaki şiddetin emniyet güçleri tarafından çözülmesi gerektiğı bulgusuyla örtüşmektedir. İlköğretim okulları programına 'Barış Eğitimi' dersi konularak araştırma sonucunda öğrencilerin şiddet olaylarını engellemek üzere önerdikleri barış ortamının ve toplumsal barışın sağlanması olanaklı olabilir.

Öğrenciler şiddet karşısındaki hislerini, üzüldüm, korkarım, çok kötü hissederim, öç almak isterim, heyecanlanırım, kendimi onun yerine koyarım, kızarım, acırım, ağlarım, nefret

ederim ve utanç duyarım biçiminde ifade etmişlerdir. Bu araştırma bulgusu Gözütok ve diğerlerinin (2006) araştırma bulgusu ile örtüşmektedir. Ayrıca araştırmanın “şiddet karşısında utanç duyarım” bulgusu Bora ve Üstün (2005) tarafından yapılan çalışmanın bulgusuyla da desteklenmektedir. Şiddetin, korku kültürünün oluşturduğu bir zemin üzerinde yeşerdiği de (Eren, 2005) yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Öğrencilerin şiddete maruz kalma ya da tanık olma durumunda olumsuz duygular yaşaması Türk Milli Eğitiminin “...ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı biçimde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip bireyler yetiştirme” amacına ulaşmasında güçlük yaratabilir. Ruh ve duygu bakımından sağlıklı bireylerden oluşan bir toplum yaratmak için şiddet olaylarını engellemek üzere acil önlemler alınması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Başta Sosyal Bilgiler olmak üzere ilköğretim programlarındaki çeşitli dersler aracılığıyla, çocuklara temel vatandaşlık hak ve sorumlulukları kavratılarak, toplumda bireylerin hangi davranışları yapmaları, hangilerini yapmamaları gerektiği konusunda görüş geliştirilir (Kısakürek, 1987). Okuldaki şiddet olaylarını engellemek üzere okul-aile işbirliği gerçekleştirilmeli, bu işbirliği çerçevesinde okul yönetimi ve öğretmenlerin yanı sıra aileler de çocukları ile kimi çalışmalar yapmalıdır. Örneğin aileler; çocuklara özgür seçim yapmak için olanaklar vermeli, onların düşüncelerini ilgilerini desteklemeli, bir vatandaş olarak model olmalı, çocuklarına eşit davranmalı, yerel, ulusal ve uluslar arası olayları tartışmalı, eve dergiler, gazeteler, ansiklopediler, kitaplar almalı, çocukları uygun programları izlemeleri için desteklemelidir. Aile, okul ve çocuk arasındaki paylaşım arttıkça şiddet olaylarının azalacağı söylenebilir.

Sonuç olarak, ilköğretim öğrencileri şiddeti kavga etmek, dövmek, kötü davranmak, küfür etmek, bağırma, incitme, kızma, bıçak kullanmak gibi değişik biçimlerde tanımlamakta, çevrelerinde karşılaştıkları şiddet olaylarına ise tanımlarına benzer biçimde dövme, kavga etme, kapkaç, gasp, hırsızlık, hayvanlara zarar verme, bıçaklama, bağırma, TV’deki film ve diziler, öldürme olayları gibi örnekler vermektedir. Öğrenciler şiddeti önlemek için konuşarak anlaşma, sevgi, saygı, hoşgörü, barış, uyarma, polise şikâyet, eğitim, ceza verme, sakın olma, kavga edenleri ayırma gibi öneriler sunmuşlar, şiddet karşısındaki hislerini ise, üzülürüm, korkarım, çok kötü hissederim, oç almak isterim, heyecanlanırım, kendimi onun yerine koyarım, kızarım, acırım, ağlarım, nefret ederim ve utanç duyarım biçiminde ifade etmişlerdir.

Bu araştırmanın bulgularına dayalı olarak şu öneriler getirilebilir: Okul-aile işbirliği artırılarak öğrencilerin şiddet olaylarıyla karşılaşma durumları en aza indirilmeye çalışılmalıdır.

Okullarda sevgi, saygı, hoşgörü ve barış ortamının önemi vurgulanmalı; buna yönelik olarak ilköğretim programlarına 'Barış Eğitimi' dersi konulmalıdır. Şiddet olayları içeren TV programlarını çocukların izlemeleri engellenmelidir. Öğrencilerin şiddet olayları karşısında yaşadığı olumsuz duyguların etkilerini azaltmak için okullardaki rehberlik servislerinden etkili bir biçimde yararlanılmalıdır. Ayrıca şiddetin aile, okul, öğretmen boyutlarını inceleyen araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akgün, S., Araz, A., Karadağ, S. (2007). Anlaşmazlıklarımızı çözebiliriz: İlköğretim öğrencilerine yönelik bir çatışma çözümü eğitimi ve psiko-sosyal etkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 22(59), 43-67.
- Akgündüz, H., Oral, B., Avanoğlu, Y. (2006). Bilgisayar oyunları ve internet sitelerinde sanal şiddet öğelerinin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 171(35), 67-83.
- Aile içi şiddet*. www.suc.gen.tr/modules.php?name=Content&d_op=showpage&pid=265 adlı internet sitesi. Erişim tarihi: 24.04.2006.
- Angkaw, J. P. (2006). Addressing school violence in the 21st century. ED495737. Retrieved February 26, 2008, from ERIC Database.
- Bahar, H. İ. (2006). Okul içi şiddet. *USAK Stratejik Gündem*. <http://www.stratejigundem.com/yazarlar.php?type=6&id=241> adlı internet sitesi. Erişim Tarihi: 26.02.2008.
- Bora, A. ve Üstün İ. (2005). *Sıcak aile ortamı demokratikleşme sürecinde kadın ve erkekler*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Durmuş, E. (2006). Liseli: Okulda şiddet engellenemez. *Radikal Gazetesi*, 24.05.2006.
- Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Ergil, D. (1980). *Türkiye'de terör ve şiddet*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Eren, A. (2005). Korku kültürü, değerler kültürü ve şiddet. *Aile ve Toplum*, 7, 2(8), 23-36.
- Gözütok ve diğerleri. (2006). *Okulda dayak (1992 ve 2006 yılları karşılaştırması)*. iogm.meb.gov.tr/siddetveokul/index.htm adlı internet sitesi. Erişim tarihi: 13.04.2006.
- Güler, N. ve diğerleri (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24 (3),128-134.
- Gümüş, A. (2007). Mağdur açısından şiddet. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, 12, 24-31.
- Gümüş, A., Tümkaya, S., ve Dönmezer, T. (2004). *Sıkıştırılmış okullar, Adana'da ilköğretim okulları öğretmenleri ve öğrencileri üzerine bir araştırma*. Ankara: Eğitim-Sen Yay.

- Gracia, E., and Herrero, J. (2008). Is it considered violence? The acceptability of physical punishment of children in europe. *Journal of Marriage and Family*, 70, 210-217.
<http://dosyalar.hurriyet.com.tr/aileicisiddet12.asp> adlı internet sitesi. Erişim tarihi: 24.02.2006.
- Kapıcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1-13.
- Karasar, N. (1991). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (Üçüncü basım). Ankara.
- Kayaş, G. (2006). Suç ve çocuk eğitimi. www.turkhukuksitesi.com/makale_252.htm. Erişim Tarihi: 16.03.2006.
- Kepekçi, K. Y. ve Çinkır, Ş. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 236-253.
- Kısakürek, M. A. (1987). Sosyal bilgiler öğretiminin niteliği, kapsamı ve amaçları. (Ed.) B. Özer. *Sosyal bilgiler öğretimi içinde* (1-12). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 2, 1.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- NCES (National Center for Education Statistics) (2007). Public school practices for violence prevention and reduction: 2003-04. Erişim Tarihi: 26. 02 2008, from <http://nces.ed.gov/pubs2007/2007010.pdf>
- Özcebe ve diğerleri. (2006). Ankara'da bir ilköğretim okulunda erken ve orta dönem adolesanlarda şiddet algısı ve şiddet davranışı sıklığının değerlendirilmesi (2005), *1. Şiddet ve Okul Sempozyumu Bildiri Özetleri*, İstanbul: 28-31 Mart 2006.
- Polat, O. (2005). *Okullarda Şiddet*. www.0-18.org/haftanin_yorumu/081.htm adlı internet adresi. Erişim Tarihi: 16.03.2006.
- Sanger, D., Spilker, A., Williams, N., Belau, D. (2007). Opinions of female juvenile delinquents on communication, learning and violence. *The Journal of Correctional Education* 58(1), 69-92.
- Subaşı, N. & Akın A. (2006). www.huksam.hacettepe.edu.tr/ilgiliyayinlar/pdf/kadina_yon_siddet.pdf adlı internet sitesi. Erişim tarihi: 23.03.2006.
- Tor, H. ve Sargın N. (2005). İlköğretim okullarının ikinci kademesinde okuyan öğrencilerin şiddet hakkındaki görüşleri. *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Denizli: 28-30 Eylül 2005, 751-756.

- Türk Eğitim-Sen. (2005). *Şiddet ve taciz. İlköğretim 7. ve 8. sınıflarında okuyan öğrencilerin okulda şiddet ve taciz kavramlarına ilişkin kavramsallaştırmaları*, Ankara.
- Vatandaş, C. (2003). *Ailede ve şiddet Türkiye’de eşler arası şiddet*. Ankara: Uyum Ajans.
- Verimli, A. (2006). *Okullarda şiddet neden arttı*. [http://www.ailem.com /templates/news/detail/detail12.asp?id=13895](http://www.ailem.com/templates/news/detail/detail12.asp?id=13895) adlı internet sitesi. Erişim tarihi: 06.04.2006.
- Yılmaz, M. (2007). Okullarda kör nokta: Şiddet. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, 12, 41-43.
- Yurtal, F ve. Cenkseven, F. (2006). İlköğretim okullarında zorbalığın incelenmesi. *Şiddet ve Okul Sempozyumu Bildiri Özetleri*, İstanbul: 28-31 Mart 2006.